

Jasna Vidakovič

TRI DESETLETJA RADIJSKE ODDAJE "SLOVENSKA ZEMLJA V PESMI IN BESEDI" - edine oddaje na RTV Slovenija, ki je zvesta izvirni ljudski glasbi

Avtorica predstavlja radijsko oddajo *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*, ki je leta 1996 praznovala 30 let svojega obstoja, in poudarja njeno vlogo pri zapisovanju, ohranjanju in populariziranju slovenske ljudske pesmi.

Ko smo 22. oktobra 1996 praznovali natanko 30 let radijske oddaje *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* z dveurno slovestnostjo - prenašali smo jo na prvem programu Radia Slovenija - smo se dobro zavedali, da je naš čas skromno odmerjen, veliko prekratek za prelet raznovrstnega dela in za zahvalo vsem soustvarjalcem ter zvestim poslušalcem.

V še starejšem Studiu 14 pa je bilo vseeno slovesno. Tja smo povabili delovne prijatelje in tiste, zaradi katerih se vsak terek ob osmih zvečer zbiramo ob sprejemnikih prvega programa Radia Slovenija.

Svoje pesmi in godčevske viže so izvedli: pevci iz Tovstega vrha pod Gorjanci, Zagoriški fantje in Ančka Lazar, Šavrinke, Franc Rajgl, Tone Mlačnik in Albin Moličnik, Frančiška Koščak ter tamburaši iz Sodevc pri Starem trgu.

K okrogli mizi in k besedi pa so bili povabljeni: dr. Zmaga Kumer, prof. Julijan Strajnar, prof. Mirko Ramovš, dr. Marko Terseglav, dr. Marjetka Golež, ing. Drago Kunej, dr. Marija Stanonik, prof. Bogdana Herman, Ančka Lazar, Julka Vahen, Matjaž Culiberg ter Ljuba Jenče. Profesor akademik Uroš Krek, mag. Igor Cvetko in mag. Robert Vrčon ter dr. Marija Makarovič - tudi med vabljenimi - so bili v tem času zadržani.

Gostiteljici oddaje - ta je potekala v neposrednem prenosu - za katerega so izvrstno poskrbeli kolegi radijski tehniki, sva bili Simona Juvan in avtorica prispevka.

Že naslednji dan, pa tudi pozneje, so na uredništvo redakcije za ljudsko glasbo, kjer oddaja nastaja, prihajali faksi, telegrami in čestitke k jubileju in uspešni slavnostni oddaji. In seveda - kot vedno - želje, da bi jim oddajo presneli na kasete.

Kaj je tisto nekaj, zaradi česar je oddaja že toliko časa tako močno navzoča v tem vse gostejšem medijskem prostoru? Kaj vleče njene ustvarjalce v svet drugačnih glasbenih in govornih zvokov in vsebin? Kaj poslušalci iščejo v radijskem etru v času, ko vendar po vseh anketah sodeč gledajo televizijo?

Morda je to radovednost, podobna otroški ob poslušanju babičinih pravljic, ali pa nostalgija za starimi dobrimi časi in navadami. Mogoče pa se vsak poslušalec znajde v okolju, podobnem njegovim izkušnjam, češ, "pri nas pa tudi po-jemo tole pesem" ali pa "tudi mi smo svoj čas hodili kole-dovat k sosedom, kako pa je to drugod, v drugih hišah?"

Radijska oddaja *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*, kot je razvidno že iz naslova, odkriva in predstavlja ljudsko duhovno dediščino. Omenjanje in opisovanje šeg, navad in opravil je le njen sestavni del. Vanjo je umeščeno tako glasbeno kot govorno tkivo. Šege, navade ter glasbeno-govorno

izročilo so bili še nedavno tega nerazdružljivi, danes pa ju spremenjeno življenje vse bolj ločuje in deli na zgodovinski spomin in funkcijski ostanek. Tu nekje vmes utripa naša radijska oddaja, ki ni zgolj oddaja v etru, ampak kompleksno gibanje, zavestno in načrtno delo, ki naj bi po svojih najboljših močeh razvijalo srčno kulturo: prepoznavanje etike in estetike svojega bivanjskega prostora, spoštovanje prežitkov, vsega lepega in dobrega, kar so nam zapustili dedje in pradedje in ima že zaradi svoje častitljive starosti globoke korenine. Bolj kot drugih bi se morali zavedati prav teh. Prav izročilo bi lahko marsikaterega današnjega laika, pa tudi strokovnjaka napotilo k iskanju človeku prijaznejših rešitev dandanašnjih zapletov, nesporazumov in usod, tako na psihološkem, sociološkem, ekonomskem kot na prav-nem področju.

Po eni strani se v oddaji posvečamo podrobnostim, na poljudno-znanstven način predstavljamo etnomuzikološke in literarne značilnosti izročila in ga, kot že rečeno, umešča-mo v današnji, pa tudi zgodovinski čas, da bi razumeli po-sebnosti naše duhovne kulture in se hkrati zavedali, kako pomembno je ostati kulturno samozavesten, prepoznaven. To pa je hkrati temelj strpnosti - priznanja in spoštovanja vsakršne, od naše še tako drugačne kulture.

Zanimivo je, da si je avtentična, neprirejena, izvirna ljud-ska pesem tudi prek torkovih večernih oddaj pridobila ug-led, saj se je iz nekdanj površno poimenovanega "gostilniške-ga petja" preimenovala v "slovensko ljudsko pesem" in v ta krog potegnili s seboj še marsikatero staro in spevno čital-niško in preporodno umetno pesem. S tedenskimi polurni-mi oddajami si je ljudska pesem utrdila mesto v glasbenem delu radijskega programa in izostrila meje med umetnim zborovskim stavkom ter spontanim ljudskim večglasjem in zavesti poslušalcev pa tudi pevcev različnih ljubiteljskih in cerkvenih združenj. Slovenska ljudska pesem je - ne samo na valovih radia, temveč tudi na videu - vse bolj navzoča. Marsikatera poprejšnja oddaja ali prireditev, ki je temeljila zgolj na tako imenovani narodnozabavni glasbi, danes išče v skrinji ljudske umetnosti. Prvim, res že davnim poizku-som in delu pri obnavljanju in oživljanju slovenskega ljud-skega izročila - s tem mislim na folklorne skupine in na prve manjše pevsko godčevske zasedbe - se danes pridružuje vse več izvajalcev tako imenovane sodobne, preporodne ljud-ske glasbe. Ta nova ljudska glasba ima na tujem, zlasti na zahodu in severu Evrope, kjer je prvobitna ljudska kultura bolj ali manj le še spomin, velik krog privržencev in - še posebno med mladino - velik ugled. Gre za bolj ali manj improvizirano glasbo vseh mogočih sodobnih slogov na temo etnične glasbe - njenih prvin, detajlov ali zgolj duha.

Nekaj podobnega se dogaja tudi pri nas, vendar v manj-šem obsegu, saj Slovenija premore le dva milijona prebival-cev. Tu gre dodati še manj učinkovito medijsko marketin-ško dejavnost in še kakšne druge vzroke, povezane s sloven-skim značajem, ki zavirajo večje poznavanje in priljublje-

nost glasbe, ki črpa iz korenin našega izročila.

Če je preporodna ljudska glasba ena od naslednic tradicionalne glasbene kulture, se po drugi strani oblikuje posebno negovanje izročila v obliki prireditev, ki imajo tudi medijsko ambicijo. Iskanje tradicionalnih oblik v svojem glasbenem okolju - petja, igranja na nekoč priljubljena ljudska glasbila, narašča. Tako se skozi vse leto na različnih krajih Slovenije zbirajo pevske družine, citrarji, tamburaši, male vokalne zasedbe s poudarkom na ljudskem petju in prirejajo različna srečanja ljudskih pevcev in godcev, itd. Večino teh prireditev usmerja in organizira Zveza kulturnih društev Slovenije, Radio Slovenija pa jih posname in objavi - mnoge prav v torkovih oddajah *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*. To pa je tudi eden izmed namenov gibanja: predstaviti, kako je danes obravnavano ljudsko izročilo, ki ga v organizirani obliki postavljajo na oder. Oder ima svoje slabosti, pa tudi dobre strani: nehoti in nevede poudari pomen in pojavnost takšne besede in glasbe.

Radijski medij ima to moč, da na terenu zbrano gradivo uporabi na različne načine. Najprej kot dokument časa in kraja, vrnjen njegovim lastnikom, kot informacijo vsem, ki jih to področje zanima. Nato pa kot izziv drugim, ki imajo podobno gradivo, naj ga izročijo v zvočni zapis in naprej poslušalcem. Takšno gradivo je lahko tudi podlaga za njegovo umetno nadgradnjo, za glasbene obdelave, umetne skladbe, pisane na temeljih tradicionalnih prvin, za improvizacije v duhu sodobne ljudske glasbe ali v zahodnem svetu imenovane zvrsti "*folk music revival*".

Radijski medij ni zgolj trenutno posredovanje zvokov po radijskih valovih, ampak tudi nekakšna shramba zvokov, zapisanih na analogni trak, na digitalno kaseto ali lasersko ploščo. To "shrambo" imenujemo fonoteka. Poleg ohranjenih oddaj omogoča tudi oblikovanje posebnih programov za različna tekmovanja, predstavitev zunaj državnih meja, oblikovanje programov za nosilce zvoka, itn. Nenazadnje je tudi nekakšna skrinja spominov na nekoč živeče pevce in godce, pripovedovalce, na nekdanjo živo petje, zaigrano vižo, po domače povedano pravljico. In koliko je želja in prošnja, da bi te zvoke spet oživili in jih posnete na kasete vrnil v kraje, kjer so bili ujeti na trak!

SPOMNIMO SE, KAKO SE JE ZAČELO IN NADALJEVALO DELO V NEPOSREDNI POVEZAVI Z ODDAJO *SLOVENSKA ZEMLJA V PESMI IN BESEDI*.

Po pripovedovanju starejših kolegov in tudi po nekaterih ohranjenih dokumentih je bila slovenska izvirna ljudska glasba zelo redka gostja na valovih povojnega Radia Ljubljana. V zvočnem arhivu, ki je srce radijskih glasbenih oddaj, je ni bilo. Tudi zato, ker so povojna leta prinesla hrepenenje po novih vrednotah, novih zamislih, novi duhovni graditvi. Razumljivo, da ni nihče pri tem mislil na izročilo, čeprav vemo, da se je marsikatera borbena partizanska pesem naslonila na ljudsko ali je bila zgolj njena literarno prirejena varianta.

Poleg tega se je marsikomu, ki je tedaj odločal o radijskem programu, zdelo ljudsko petje "gostilniško, kmečko, starinsko" in je mislil nanj kot na pozornosti nevredno blago. Pred letom prve oddaje *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* so poslušalci Radia Ljubljana lahko občasno - posebno ob praznikih - spremljali oddaje *Iz domače skrinje*, ki jih je vodil Peter Ovsec, tedanji radijski napovedovalec. V njih so

nastopali predvsem tedaj aktivni pevci in godci "narodnih pesmi": Avgust Stanko je s harmoniko spremljal pevce in tudi igral v godčevskem triu, tu so bili Vaški kvintet, Božo Grošelj in Miško Hočevar, Zadovoljni Kranjci in tudi že Avseniki.

S tovrstno glasbo na Radiu Ljubljana je v petdesetih in zgodnjih šestdesetih povezano tudi ime Janeza Bitenca, ki po svojem lastnem pripovedovanju sodi med prve terenske zapisovalce ljudske pesmi na radiu. Žal se zapisi v oddajah uporabljenega gradiva niso ohranili. Magnetofonski trakovi so bili predragi in bilo jih je premalo, da bi zvoke lahko shranjevali. Tedaj so večino oddaj spustili neposredno v eter - kadar pa so katero posneli vnaprej, so jo morali takoj po predvajanju brisati, da so zagotovili trak za naslednje oddaje.

To je bilo v petdesetih letih našega stoletja. Pozneje so pripravili krajše priložnostne oddaje, posebno ob praznikih. Ena teh je ohranjena v zvočnem arhivu Radia Slovenija. Za pustni čas jo je pripravila Zmaga Kumer in jo ob primestih, terenskih posnetkih korantovih zvoncev, pokanja z bičem in petja ptujskih oračev tudi vodila.

Še preden je bila ustanovljena redakcija za ljudsko glasbo, so oddaje *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* - že z avizom in naslovom - ob nekaterih torkih zvečer občasno predstavljale izvirno slovensko ljudsko glasbo. Njeni avtorji so s terenskimi posnetki boljše ali slabše kakovosti predstavljali bodisi kraje in ljudi - nosilce izročila - ali tematsko obravnavali pojave v glasbenem in besednem izročilu. Naj navedem nekaj avtorjev, pretežno sodelavcev Glasbenonarodopisnega inštituta SAZU: v prvi vrsti je bila seveda dr. Zmaga Kumer, pa Julijan Strajnar, dr. Valens Vodusek, dr. Milko Matičetov, akademik prof. Uroš Krek, prof. Mirko Ramovš in še nekateri drugi zunanji sodelavci, zvečine kulturno-prosvetni delavci v različnih krajih Slovenije. Prvo oddajo sta povezovala Stane Sever in Julka Sever, pozneje Vahen, naslednje pa so vodili Julka Sever, Marija Velkavrh in Marjan Kralj, in sicer še nekaj let potem, ko je bila ustanovljena redakcija za ljudsko glasbo.

To so bili napovedovalci, ki so imeli do te zvočne snovi posebno spoštljiv odnos in so radi vodili te, sprva tričetrtne oddaje.

Leta 1966 in še nekaj let za njim je bilo med Slovenci, zlasti na podeželju, ohranjenih še veliko šeg in ljudskega petja. Gradivo, ki so ga po terenu že pred tem zbirali sodelavci GNI, se je kar ponujalo, da zaživi med ljudmi v skoraj popolni zrcalni podobi - ne samo za znanstvenike in muzeje, ampak tudi za široki krog poslušalcev. Naša radijska postaja jih je takrat imela verjetno nekaj več kot danes spričo skromnejše video ponudbe. Tako so bile v občasnih torkovih popotovanjih po Sloveniji odkrite pesmi Prlekije, Krasa, Prekmurja, Haloz, Bele krajine, Kostela, Dolenjske, pa Klope, Višnje Gore, Zgornje Savinjske doline, Meže, Moravske fare, Nadiške doline, Kopra, Tuhinja, koroškega Roža, Zilje in Podjune, Kamniških planin, Mengša, Porabja itn.

Zanimivo je, da so tedaj te oddaje že hranili, arhivirali v radijski fonoteki.

Leta 1973 pa so ob že preizkušeni in med poslušalci dobro sprejeti oddaji *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* ustanovili redakcijo za ljudsko glasbo. Delovati je začela v uredništvu za resno glasbo in njena glavna naloga je bila, da skrbi za torkove oddaje - oziroma za redno predstavljanje izvirnega slovenskega ljudskega izročila: pesmi, godčevskih viž, narečne besede. Urednica - avtorica tega sestavka - je, tako rekoč brez zvočnega arhiva, oblikovala oddaje iz gradiva minulih oddaj in hkrati pod pokroviteljstvom sodelavcev GNI, zlasti Julijana Strajnarja, načrtno presnemavala

najznačilnejše zvoke terenskih zapisov iz arhiva GNI. Tako se je v prvem letu nabralo za kakšnih 600 minut posnetkov, tem pa se je sčasoma pridružilo še terensko gradivo snemalne ekipe Radia Ljubljana. Redakcija za ljudsko glasbo je namreč vsako snemalno "seanso" uporabila ne samo za oblikovanje torkove oddaje, ampak tudi za bogatitev zvočnega arhiva.

Naj na tem mestu povem, da prav do tega producentsko-arhivskega dela v glasbenem programu do nedavnega niso imeli posebnega odnosa. Vsaka glasbena redakcija je imela svojega glasbenega urednika in v glasbeni produkciji še producenta, ki je skrbel za zvočno gradivo. Le redakcija za ljudsko glasbo ga ni imela. Zato se je urednica hočeš nočeš morala in se še ukvarja tudi s tem zamudnim, a v današnjih razmišljanjih dragocenim delom. Prav po zaslugi shranjevanja dokumentarnega gradiva ima danes Radio Slovenija približno 17.000 minut posnetega zvoka avtentičnega govorno-glasbenega izročila. To je odlično gradivo za oblikovanje tematskih, komparativnih oddaj, seveda pa tudi za oblikovanje posebnih predstavitev in tekmovalnih oddaj ter za publikacije na nosilcih zvoka. Naj omenim, da so prav navedeno gradivo uporabljali v raznih novinarskih reportažah, v razvedrilnih in izobraževalnih oddajah ter velikokrat kot zvočno dopolnilo televizijskemu programu. Da ne govorimo o brezštevilnih posnetkih, ki so se na zvočnih kasetah v obliki cikla torkovih oddaj, ali pa kar tako, na željo izvajalcev samih, vračali med ljudi v mejah domovine ali tudi daleč onkraj njih.

V zadnjem času sklenjeni dogovor z Glasbenonarodopisnim inštitutom ZRC SAZU o postopnem prenosu dela radijskega arhiva /duplikatov/ v arhivu SAZU še utrjuje misel, da so shranjeni dokumenti duhovnega izročila ustrezno ovrednoteni.

KAM VSE NAS JE VODILA POT IN O ČEM SMO SE POGOVARJALI V ODDAJI SLOVENSKA ZEMLJA V PESMI IN BESEDI?

Kot že rečeno, so prve oddaje v nerednih časovnih presledkih pripravljali sodelavci GNI SAZU in pri tem obšli skoraj vse pokrajine. V teh oddajah je bilo mogoče slišati značilnosti vokalne in instrumentalne tradicije, pa tudi narečja posameznih območij, v tem okviru pa opise različnih šeg in navad, zlasti tistih, pri katerih je glasba nepogrešljivi del obredja.

Takšno smer je upoštevala tudi redna torkova oddaja, ki teče v nepretrganem ciklu - vsak torek, že od leta 1973. Če upoštevamo, da ima leto nekaj več kot petdeset tednov, se je uvodni avizo do danes vsak teden redno oglasil že več kot 1200-krat, skupaj s poprejšnjimi oddajami pa kakšnih 1300-krat.

V letu 1975 in še nekaj let potem je v redakciji sodeloval tudi Marjan Kralj, ki je tedaj vodil tudi priljubljene radijske oddaje *V nedeljo zvečer* in so ga poslušalci dobro poznali. Tedaj sva v torkovem ciklu zasnovala niz oddaj, v katerih sva v pogovorih z znanimi Slovenci razpravljala o vlogi, pomenu naše ljudske pesmi, njihovem osebni odnosu do nje in vrednosti znotraj slovenske kulturne samobitnosti. Niz teh oddaj je leta 1975 potekal pod naslovom *Jaz pa vem za tisto pesem...* Prav v tem letu je potekal tudi niz s podnaslovom *Večeri z ljudskimi pevci in godci*, v katerem smo se ob posnetkih iz arhiva ali ob "sveže" posnetem gradivu zadrževali ob, recimo, pesmih o vinu, ljubezenskih

pesmih, ljudskih plesih, pesmih ob delu ali pa predstavili izročilo določenega kraja, na primer iz Zavrha pri Trojanah. S posnetki iz Črnomlja smo oživili zvok kresnega večera.

Ob teh prvih rednih oddajah, katerih celotna produkcija je nastala v redakciji za ljudsko glasbo, so se oglašali tudi sodelavci GNI. Tako je dr. Valens Vodušek v več oddajah razpravljao o značilnostih slovenskih ljudskih melodij. To je še do danes v tej smeri najpopolnejše poljudnoznanstveno delo za radijski eter. Ustavljal se je ob pojavih različnih pesmi ali pa predstavljal pevske družine ali družbe v določenem kraju, recimo tisto iz Zlatega Polja. Dr. Zmaga Kumer je največ pozornosti posvetila pripovednim pesmim, vsebinam in literarnim oblikam in v primerjalno zasnovanih oddajah umestila naše baladno izročilo v evropski prostor. Prof. Mirko Ramovš je osvetlil plesni del glasbenega izročila, hkrati pa pripravljao portretne oddaje pevske skupin iz krajev, v katerih so gradivo posneli. Dr. Marka Terseglava so zanimale vsebinske in oblikovne podobe ljudske pesmi, v letu 1980 pa je pripravil cikel oddaj z ljudskim izročilom zamejske Koroške. Julijan Strajnar je v oddajah govoril o godcih in godčevstvu, pripravil pa je tudi krajši niz oddaj o radijskem sodelovanju na tekmovalju magnetofonskih posnetkov ljudske glasbe v Bratislavi, ki se ga je udeležil kot predstavnik Radia Slovenija, v letu 1980 pa še serijo oddaj o ohranjenem izročilu slovenskih izseljencev v Franciji. V prvem desetletju je nekajkrat prispeval gradivo in komentar tudi dr. Milko Matičetov in osvetlil rezijansko pripovedno izročilo ter izročilo Krasa.

Prve oddaje je v letu 1977 pripravila tudi dr. Marija Stanonik. Pozneje se je večkrat oglasila s tematiko slovenskih folklornih pripovedi. Dr. Marija Makarovič je v torkovih oddajah spregovorila o nošah - ob tem smo v arhivu poiskali pesmi s temo oblačenja, oblačil in z njimi povezanih navad. Njeno sodelovanje pa je seglo tudi na področje ljudske čarovne medicine. V desetih oddajah je skupaj z doktorico medicinskih in farmacevtskih znanj osvetlila nekdanjo obravnavo telesnih in duševnih težav med preprostimi ljudmi na podeželju. Temu ciklu smo sledili v letih 1985 in 1986.

Nikakor ne gre prezreti ene najbolj zvestih sodelavk - sicer brez akademskih naslovov, vendar pronicljivega duha, vedrih misli in z veliko željo predstaviti bogastvo, ki sta ga z bratom podedovala po mami. To je dobrepoljska Ančka Lazar z dekleškim priimkom Kralj ali po domače Vintarjeva Ančka. Po njeni zaslugi je bilo veliko šeg, pesmi, folklornih pripovedi, godčevstva, del iz kulinarike in mitologije ter veliko šaljivih zgodb za vedno rešenih pred pozabo. Skupaj s sinom Ludvikom Lazarjem sta poslušalce peljala iz zimskega obredja prek pustnega časa in od predvelikonočnih dni do velike maše, skozi ohcetna obredja, itn. Vseskozi ob vztrajnem opozarjanju na dobrepoljske pevce, zdaj Zagoriške fante, ali pa kar na sorodnike, prijatelje in znanke, ki so skupaj z otroki peli in igrali v naš mikrofon in ustvarili kakšnih trideset samostojnih radijskih oddaj ter približno 300 zvočnih enot. Vse to je shranjeno v arhivu.

Torkovi večeri so se v teh letih dotaknili tudi prazničnih dni in tedaj je bila priložnost, da predstavimo pesemsko in godčevsko izročilo, vezano na določene šege in navade. Najmanj zadrege so povzročali noveletni prazniki, kajti koledniške pesmi so se zlasti na Koroškem, Štajerskem in Dolenjskem dobro ohranile: to dokazuje približno sto posnetih kolednic v arhivu Radia Slovenija.

Ob tej priložnosti velja kot v spomin na minule čase omeniti programsko naravnost na nacionalnem radiu, ki je bil ob nastanku redakcije osrednja radijska postaja.

Veliko pesemskega gradiva vsebuje nabožne besede ali so nabožne vsebine, četudi niso del cerkvenega obredja. Še v sedemdesetih letih je bilo nič koliko težav z izogibanjem temu ali pojasnjevanjem bistva, pojavnosti in pomena določenih pesmi. Tako smo v teh letih, na primer, preskočili božič kot praznik in seveda tudi nismo objavili teh kolednic.

Spomnim se, recimo, da smo na jesen, ob trgatvi, zavrteli prelepo pesem o Jezusu, ki je po "gorci" hodil. Takrat sva morala s kolegom Marjanom prepisati besedilo in ga s pojasnili in opravičilom posredovati takratnim vodjem programa, ti pa seveda naprej.

Zanimivo je tudi to, da je bil sredi 80-ih let, mogoče je bilo to v letu 1984, na Radiu Slovenija prvič omenjen božič in predvajane božične pesmi. Čeprav je bilo med evropskimi radijskimi postajami v okviru Evropske radijske zveze ali s kratiko EBU tedaj že ustaljeno izmenjavanje božičnic za praznik in je program zajemal več umetne glasbe kot ljudske, so prvo in drugo leto praznično božično oddajo naložili urednici za ljudsko glasbo. Danes jo pripravljajo kolegi in kolegice iz drugih glasbenih redakcij.

Slovenska zemlja v pesmi in besedi je spremljala tudi javne prireditve ljubiteljske kulture. Gre za predstavitev ljudske kulture, ki so jih pripravili v Zvezi kulturnih društev Slovenije ali pa tudi v občinskih zvezah. Tako že več kot deset let snemamo in objavljamo zvočne zapise vsakoletnih srečanj z ljudskimi pevci in godci ter od vsega začetka prireditev *Družina poje* v Andražu pri Polzeli. V redakciji za ljudsko glasbo smo predvajali posnetke z *Beltinškega folklornega festivala*, z *Zlate harmonike* na Ljubečni pri Celju, s prireditve *Zlate citre* v Grižah pri Žalcu.

V začetku osemdesetih let smo torkovo oddajo vsako leto priredili tudi v Okrogli, zdaj Štihihovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani. Redakcija za ljudsko glasbo je povabila vrsto pevcev in godcev in v neposrednem prenosu živega dogodka utrdila zavest, da ljudje še pojejo in igrajo na ljudska glasbila, kot so oprekelj, cimbele, bršljanov list, trstenke, žvegle, bas z lokom, violina, lončeni bas, ustna harmonika, navadna diatonična harmonika, tamburice in vrste različnih citer. Oddaje je zasnovala avtorica tega prispevka, povezovala pa sta jih Marjan Kralj in Simona Juvan.

Torkova oddaja se je leta 1975 v živo oglasila tudi z domačije Riharjevih v Podvolovljeku pri Lučah v Zg. Savinjski dolini, kakšno leto za tem pa z martinovanja na Švabovem pri gradu Borl na robu Haloz, seveda s poudarkom na ustnem izročilu iz tistih krajev.

V letu 1997 smo povabili v Studio 14 - v torkovo oddajo v živo, ki je trajala eno uro - prebivalce Gorišnice in okolice, Margetnčane ali lukarje, kot se imenujejo prebivalci iz roba Prlekije. Naši gostje so bili tudi Podgorci, Korošci s svojimi pesmimi iz Mislinjske doline. Obe živi oddaji smo pripravili v čast izidu pesmaric. Torkove oddaje so redno spremljale takšne dogodke in ob zvočni podobi spregovorile o izdani literaturi. Tu so bile Strajnarjeve, Terseglavove, Ramovševe, Cvetkove, pa izdaje Zmage Kumer, Marije Makarovič, Marije Stanonik in še kakšne.

V oddajah *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* smo spremljali tudi izide zvočnih kaset in plošč s slovensko ljudsko glasbo, nekaj oddaj iz tega cikla pa je ob pomoči tedanje Kulturne skupnosti vsako leto izdala na kasetah tudi produkcija kaset in plošč RTV Slovenija. Zadnjih se je nabralo kar enajst, vendar so zaradi manjše naklade in neustreznega distribuiranja pošle.

Oddaje iz tega cikla so bile izbrane tudi za tekmovanje na tedanjem državnem srečanju radijskih postaj v Ohridu (oddaji *Večer v Lučah* so leta 1979 dodelili posebno nagrado), tekmovala pa so tudi na mednarodnem tekmovanju "Prix Italia" v glasbeni in dokumentarni kategoriji. V letu 1995 sta bili v Bologni predstavljeni oddaji z naslovom *Koprnenje* s portretom lučkega citrarja in pevca Toneta Mlačnika - ta oddaja je tekmovala v glasbeni kategoriji - in *Autoportret radiofonista Staneta Željka iz Zgornjega Suborja pod Gorjanci* v dokumentarni kategoriji. V letu 1997 je avtorica tega besedila pripravila oddajo o smledniških pritrkovalcih, ki je zastopala našo radijsko postajo na "Prix Italia" v dokumentarni kategoriji. Že od leta 1973 smo v redakciji za ljudsko glasbo, najprej vsako leto, potem pa vsako drugo leto, pripravljali tudi magnetofonske posnetke prirejene in izvirne slovenske ljudske glasbe za tekmovanje "Prix de Musique Folklorique de Radio Bratislava". S tem, tudi za Radio Slovenija presnetim arhivom tekmovalnih posnetkov že vrsto let polnimo torkove popoldanske oddaje na tretjem programu z naslovom *Glasbeni obrazi ljudskega izročila*.

Pevci in godci, ki smo jih srečali na terenskih snemanjih in so sodelovali v torkovih oddajah, pa so prav po radijskih poteh stopili tudi v mednarodni prostor: v živo na prvem koncertu že omenjene koncertne sezone EBU oktobra 1988 in 23. oktobra 1993 na gostovanju v Regensburgu na Bavarskem. Skupaj z bavorskimi pevci in godci so pred več kot tisoč petsto obiskovalci nastopili na koncertu *Slovenija-Bavarska*. V okviru EBU so 17. decembra 1995 lučki pevci in Jože Zajc z violinskimi citrami sodelovali na koncertu v Cankarjevem domu in se vključili v celodnevno praznovanje božiča na valovih Evroradia.

Oddaja *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* ni zgolj vsakotedensko oglašanje v etru Radia Slovenija, ampak je nekakšno gibanje, ki je spodbudilo in še spodbuja k ohranjanju arhaičnega in nastajanju novega.

Torkova oddaja in arhivirani terenski posnetki so omogočili tudi oblikovanje programa in promocijsko izdajo zgoščenke z 29 primeri izvirne vokalne in instrumentalne ljudske glasbe - izbiro najznačilnejših primerov - ter pripravo podobnega gradiva za zgoščenko, ki je jeseni 1997 izšla pri francoski založbi Ocora v sklopu sodelovanja in izmenjave posnetkov znotraj organizacije EBU.

To in še kaj bi se dalo povedati o vsem, kar je povezano z oddajo *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*. Nenazadnje tudi načrti za prihodnost, zamisel o ustanovitvi *Folklorne centra RTV Slovenija* kot informacijsko-komunikacijskega centra, ki bi v obeh medijih nacionalne ustanove načrtno in kontinuirano skrbel za predstavljanje naše duhovne dediščine doma in v tujini ter hkrati predstavljal podobno gradivo drugih dežel slovenskemu poslušalcu in gledalcu.

Oddaja *Slovenska zemlja v pesmi in besedi* si bo še naprej prizadevala utrjevati zavest, da imamo Slovenci tu, sredi Evrope, že oddavna svojo lastno kulturo, jezik, navade. V njej bomo še naprej usmerjali pozornost na vse tiste pojave, ki so za nas značilni in prepoznavni, na odkrivanje naše svojstvenosti, posebnosti in enkratnosti. Kot je navedeno v zgibanki, ki je spremljala oktobrsko praznovanje 30-letnice oddaje: "*Samo bogastvo različnosti lahko napolni vsebino jutrišnjega dne in pripomore k spoštovanju drugačnega od nas.*"

Summary

"THREE DECADES OF THE RADIO BROADCAST "SLOVENE LANDS IN SONGS AND WORDS"

Jasna Vidakovič

The author who is in charge of it presents the radio broadcast "Slovene Lands in Songs and Words" on its thirtieth anniversary, emphasising its role in recording, preserving and popularising Slovene traditional songs. Linked to it are the name of Zmaga Kumer and the conviction that Slovene traditional songs deserve to be presented over radio waves.

The celebration in Studio 14 of Radio Slovenia was an homage to the Slovene musical heritage; its popularity grows and so does the awareness that Slovenes have a cultural identity of their own, which has long been a distinctive part of the European whole. It is in this broadcast that we, together with collaborators from both, Radio Slovenia and the Institute of Ethnomusicology with the Scientific Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts, have been unveiling the differences and similarities with traditions of other European nations, educating the audience, especially the young, to accept and value folk music without any preconceived notions. All this has led to a greater appreciation of the traditional spirit and to the birth of new, modern Slovene folk and folk revival music. In the Tuesday's broadcast associates of Radio Slovenia uncover and present the musical heritage not only from thousands of localities in Slovenia proper, but also among Slovene minorities in Hungary, Austria and Italy, as well as among Slovene immigrant communities. They focus on it from many aspects: as a mosaic of characteristic musical elements, especially archaic, as a reflection of everyday and festive occasions, as a rich collection of musical instruments and as an ever changing part of culture which has adapted to the modern way of life in today's Slovenia. The broadcast combines and reflects two sides of life: The ethical and aesthetic one. In other words: It is true to both, the path of science and the path of art.

Jana Radovič

O SPOLNOSTI IN LJUBEZNI PRI ALEKSANDRI KOLLONTAJ - *LARGO ALL'EROS ALATO*¹**KRILATI EROS****ŽIVLJENJE IN DELO ALEKSANDRE KOLLONTAJ**

Aleksandra Kollontaj se je rodila leta 1872, njen oče je bil Rus, mati pa Finka. Pri 26 letih se je poročila, kmalu nato pa se je ločila. Ta dogodek je pustil globoko sled v njenem življenju. Leta 1898 je potovala po Švici, Angliji in Finski ter preučevala položaj delavskega razreda. To je bila tudi tema njene prve knjige, ki je izšla leta 1903. V teh letih je vzpostavila stike z revolucionarji, kot so Kautsky, Rosa Luxemburg, Plehanov. Leta 1903 se je vrnila v Rusijo in vstopila v socialdemokratsko stranko, že leta 1906 pa je ponovno potovala po Evropi. V Rusijo se je dokončno preselila leta 1915. Istega leta je vstopila v boljševiško stranko

Lenina in kmalu nato je dobila funkcijo ministrice za javno pomoč. Od leta 1920 je bila odgovorna za ženski sektor v partiji, in sicer za organizacijo delavk. Leta 1921 je uredila manifest *Delavska opozicija*. Njeno delovanje, posebno na področju ženskih pravic, je vzbujalo nezadovoljstvo vodilnih politikov. S pretvezo raznih diplomatskih nalog jo je Stalin poslal na Norveško, v Mehiko in na Švedsko, kjer je ostala vse do leta 1949. Umrta je v Moskvi leta 1952.

Med njenimi najpomembnejšimi deli lahko naštejemo: *Žizn' finljandskih rabočih* (Življenje finskih delavcev, 1903), *Socialnye osnovy ženskoga voprosa* (Družbene osnove vprašanja žensk, 1909), *Robotnica i mat'* (Delavka in mati, 1914), *Prostitucija i mery borby s nej* (Prostitucija in boj proti njej, 1921), *Sestry* (Sestre, 1927), *Vospominanija o Iliču* (Spomini na Iliča, 1959).

Veliko pa je bilo napisanega tudi o njej: *Six Months in Russia* (Šest mesecev v Rusiji, Louise Bryant 1918); *In Revo-*

¹ Aleksandra Kollontaj, *Largo all'Eros alato*. Libera Informazione editrice. Rim 1993. (Pričujoče besedilo je prirejen referat, ki ga je v študijskem letu 1996-97 avtorica predstavila pri predmetu Antropologija spola in spolnosti pri Božidarju Jezerniku.)